

มาตรการทางกฎหมายที่นำมาใช้กับเด็กและเยาวชนในชั้นก่อนฟ้องคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553¹

วิฑูรย์ เหล็กดี²

จากการศึกษาปัญหามาตรการทางกฎหมายที่นำมาใช้กับเด็กและเยาวชนในชั้นก่อนฟ้องคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 พบว่า กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนเป็นกระบวนการยุติธรรมที่แยกจากการดำเนินการแตกต่างกับการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมทั่วไปซึ่งมีรากฐานแนวคิดมาจากสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิมและกึ่งดั้งเดิม ที่ว่าบุคคลแต่ละคนมีเจตจำนงอิสระ (Freewill) ที่สามารถตัดสินใจลงมือกระทำได้ตามความต้องการหรือเจตนาของตน แต่อย่างไรก็ตามความสามารถในการใช้เจตจำนงอิสระดังกล่าวของแต่ละบุคคลมีไม่เท่ากัน จึงเกิดเป็นแนวคิดว่าการลงโทษนั้นจะต้องได้สัดส่วนระหว่างความร้ายแรงของความผิดที่กระทำกับความรุนแรงของโทษที่จะใช้กับผู้กระทำความผิด (Principle of proportionality) และต้องเหมาะสมระหว่างตัวบุคคลผู้กระทำความผิดกับประเภทของโทษที่จะใช้กับผู้กระทำความผิด (individualization of punishment)

เด็กและเยาวชนจึงถือเป็นกลุ่มเปราะบางตามที่ UNODC กำหนด ประกอบกับมีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989³ ซึ่งมีหลักการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานแก่เด็กใน 4 ด้านคือ 1. สิทธิที่จะมีชีวิตและอยู่ได้รับการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานมีสันติภาพและความปลอดภัย 2. สิทธิที่จะได้รับการพัฒนามีครอบครัวที่อบอุ่น ได้รับการศึกษาที่ดีและโภชนาการที่เหมาะสม 3. สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองให้รอดพ้นจากการทำร้าย การล่วงละเมิด การทะเลาะ การนำไปขาย การใช้แรงงานเด็กและการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบในรูปแบบอื่นๆ 4. สิทธิในการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก การมีผู้รับฟังและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบกับตนเอง ประเทศไทยเป็นหนึ่งในภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กจึงต้องมีการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับอนุสัญญาดังกล่าวและลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน คือการนำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้บังคับเพื่อฟื้นฟูแก้ไขเด็ก

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง มาตรการทางกฎหมายที่นำมาใช้กับเด็กและเยาวชนในชั้นก่อนฟ้องคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์เรืองยศ แสนภักดี และคณะกรรมการสอบคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชรินทร์ เทพสุเมธานนท์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัจจวัฒน์ เรืองกาญจน์กุล

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก, Unicef Thailand, <https://www.unicef.org/thailand/th/what-is-crc>,

และเยาวชนที่กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดี เปลี่ยนความคิดนิสัย มีโอกาสกลับคืนสู่สังคมได้อีกครั้งและไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำ ซึ่งมาตรการพิเศษดังกล่าวเป็นการเบี่ยงเบนหรือหันเหผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมเพื่อประโยชน์แก่ตัวผู้กระทำความผิดคือลดผลกระทบด้านลบจากการดำเนินการใช้กระบวนการยุติธรรม เช่นการตีตราจากสังคม การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรจากเรือนจำหรือคุก หรือความเคียดชังในการใช้การลงโทษโดยการจำคุก

ดังนั้น เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดให้เด็กและเยาวชนมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาตัวอย่างเหมาะสม และให้เด็ก เยาวชน สตรี และบุคคลในครอบครัวมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากรัฐให้ปราศจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม แต่ปรากฏว่าพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ที่ใช้บังคับอยู่ กลับให้การคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดต่ำกว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ให้การคุ้มครองผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าขัดกับเจตนารมณ์ในการคุ้มครองเด็กและเยาวชน นอกจากนี้กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็กและกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวกำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาคดีตามกฎหมายดังกล่าว ประกอบกับสถานพินิจได้แยกไปสังกัดกระทรวงยุติธรรมจึงได้ปรับปรุงพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 และพัฒนาเป็นพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ที่ปัจจุบันได้ใช้บังคับมาแล้วกว่า 15 ปี ซึ่งยังมีปัญหาหลายประการเกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการ และการตีความที่ยังไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชน จึงจำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์ว่ามีมาตรการใดที่ยังไม่สามารถคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชน หรือเมื่อมีการคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนแล้ว แต่มาตรการในการลงโทษเด็กและเยาวชนเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร ดังจะได้ทำการวิเคราะห์ในประเด็นต่อไปนี้

ปัญหาประการแรก คือ ความเหมาะสมในการพิจารณาไต่สวนแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86 ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 86 ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะเป็นโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ และหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนอาจกำหนดให้บิดา มารดา

ผู้ปกครอง หรือบุคคล หรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อแก้ไข ปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทา ทดแทน หรือชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชนและสังคม แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงาน อัยการเพื่อพิจารณา โดยการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและ ผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย

เมื่อพนักงานอัยการได้รับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและความเห็นของผู้อำนวยการสถานพินิจตามวรรค หนึ่งแล้ว หากมีข้อสงสัยอาจสอบถามผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการพิจารณาได้ ถ้าพนักงานอัยการไม่เห็นชอบกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้ส่งแก้ไขแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหรือส่งดำเนินคดี ต่อไป และให้ผู้อำนวยการสถานพินิจแจ้งคำสั่งของพนักงานอัยการให้พนักงานสอบสวนและผู้เกี่ยวข้องทราบ หากพนักงานอัยการเห็นว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนแล้ว เพื่อ ประโยชน์แห่งความยุติธรรม ให้พนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนดังกล่าวและให้มีการดำเนินการตามแผนแก้ไข บำบัดฟื้นฟูทันที พร้อมทั้งรายงานให้ศาลทราบ ทั้งนี้ แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือ เยาวชนและผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย

ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงแก่ศาลว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลพิจารณาสั่งตามที่เห็นสมควร

ศาลต้องมีคำสั่งตามวรรคสามภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับรายงาน ทั้งนี้ ให้ประธานศาลฎีกาโดย ความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาออกข้อกำหนดเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินการของศาลด้วย

ประกอบกับข้อกำหนดประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัด ฟื้นฟูขึ้นก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557 ข้อ 5 ที่ว่า ในการพิจารณาตามข้อ 5 ให้ศาลเรียกเด็กหรือเยาวชน และผู้เสียหายที่ เกี่ยวข้องทุกคนหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหายมาสอบถาม

ศาลอาจเรียกผู้อำนวยการสถานพินิจ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องมา สอบถาม หรือมีคำสั่งให้ส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องต่อศาลเพื่อประกอบการพิจารณาด้วยก็ได้

เนื่องจากมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 86 เป็นมาตรการหันเหคดีในชั้นก่อนฟ้อง ซึ่งในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี เมื่อผู้อำนวยการสถานพินิจได้รับข้อมูลจากการสืบเสาะแล้ว และเห็นว่า เด็กหรือเยาวชนรายดังกล่าวอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ก็จะจัดประชุมแผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา ตาม มาตรา 86 วรรค 2 เมื่อพนักงานอัยการได้รับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและความเห็นของผู้อำนวยการสถานพินิจแล้ว ก็จะพิจารณาว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนหรือไม่ ถ้าพนักงาน อัยการ ไม่เห็นชอบกับแผนฯ กำหนดให้พนักงานอัยการสามารถสั่งแก้ไขแผนฯ หรือส่งดำเนินคดีต่อไปได้ หาก

พนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนดังกล่าวก็ให้มีการดำเนินการตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูทันที พร้อมรายงานให้ศาลทราบ กระบวนการทั้งหมดที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า อยู่ในชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งเท่ากับว่า คดียังไม่ขึ้นสู่ศาลแต่เป็นการใช้มาตรการเพื่อหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม หรือเป็นการชะลอการฟ้องคดี เจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อไม่ให้เด็กหรือเยาวชนถูกฟ้องโดยไม่จำเป็น และเป็นการลดการนำคดีขึ้นสู่ศาล

จากการศึกษาการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของประเทศนิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย จะมีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก เนื่องจากการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามีการนำแนวคิดเรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาใช้ ในรูปแบบของการประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferencing) เพื่อระงับข้อพิพาท โดยการประชุมจะเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่ายเข้าร่วม เช่น ผู้เสียหาย ผู้แทนชุมชน ตำรวจ ผู้กระทำความผิดและบุคคลในครอบครัว เป็นต้น โดยใช้เทคนิคให้เป็น การประชุมอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อลดความกดดันจากการเผชิญหน้าของฝ่ายผู้กระทำความผิดและฝ่ายผู้เสียหาย และให้มีการกำหนดข้อตกลงในการชดเชยเยียวยาความเสียหายกัน ซึ่งหากตกลงกันได้ ก็จะไม่มีการนำคดีขึ้นสู่ศาล เท่ากับว่าศาลจะไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเลยนั่นเอง

ส่วนของประเทศเยอรมนีนั้น จะออกในรูปแบบที่ถ้าเป็นกรณีที่ไม่ร้ายแรง พนักงานอัยการก็จะสามารถพิจารณาใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีได้เอง โดยที่จะไม่มีการดำเนินคดีอาญา ซึ่งจะมีลักษณะที่คล้ายกับ รูปแบบของประเทศไทยที่ให้อำนาจพนักงานอัยการในการพิจารณาเห็นชอบกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู แต่ต่างกันตรงที่ของเยอรมนีพนักงานอัยการมีอำนาจเต็มในการพิจารณาแผนฯ และไม่ต้องส่งให้ศาลเพื่อพิจารณา ความชอบด้วยกฎหมายของแผนฯอีก เนื่องจากการยึดถือความเมตตาและการให้อิสรภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของแนวความคิดของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ที่ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์สูงสุดของเด็กและการ ก็นคนดีสู่สังคม โดยไม่สร้างตราบาปให้กับเด็กและเยาวชนจากการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

และในส่วน of ประเทศไทยนั้น ตามข้อกำหนดประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณา กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูชั้นก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557 และที่แก้ไขเพิ่มเติม หมวด 2 การพิจารณา และไต่สวนเพื่อมีคำสั่ง ข้อ 6 กำหนดว่าในการพิจารณา แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้ศาลเรียกเด็กหรือเยาวชนมาไต่สวนด้วย จึงเห็นว่าเป็นการที่ไม่เหมาะสมที่จะให้เด็กหรือเยาวชนที่ยังไม่มีคดีขึ้นสู่ศาล ต้องเดินทางมาศาลเพื่อ เข้าร่วมการพิจารณา เป็นการก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบต่อจิตใจของเด็กหรือเยาวชนที่ก่อคดีในความผิด เล็กน้อย ซึ่งอาจจะมาจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หากดำเนินการตามข้อกำหนดดังกล่าว เด็กหรือเยาวชนย่อมต้อง ขึ้นศาลอยู่ดี

เมื่อพิจารณาจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กที่ได้วางหลักการสำหรับกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและ เยาวชนที่กระทำความผิดเอาไว้อย่างครอบคลุมและเหมาะสม โดยต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน เป็นสำคัญ เพราะการพิจารณาคดีที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดย่อมมีวัตถุประสงค์แตกต่างจากคดีที่ผู้ใหญ่

กระทำความผิด กล่าวคือ ต้องมุ่งเน้นการฟื้นฟูสมรรถภาพและคุ้มครองสวัสดิภาพเพื่อให้เด็กและเยาวชนกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุขมิใช่เน้นการลงโทษอย่างรุนแรง และเป็นการสร้างตราบาปให้กับเด็กและเยาวชนที่ต้องถูกเข้าสู่กระบวนการชั้นศาล เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อ 40 (3) ข ที่กำหนดให้รัฐภาคีกำหนดกระบวนการวิธีพิจารณา จัดตั้งหน่วยงานซึ่งใช้สำหรับเด็กโดยเฉพาะ และให้กำหนดมาตรการที่จะใช้แก่เด็กเหล่านั้น โดยไม่ต้องอาศัยกระบวนการทางตุลาการ

ปัญหาประการที่สอง คือ การไม่กำหนดขอบเขตการใช้ดุลยพินิจของศาลในกรณีที่ศาลไม่เห็นชอบกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 86 วรรคสาม

ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 86 วรรคสาม ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงแก่ศาลว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลพิจารณาสั่งตามที่เห็นสมควร

เห็นว่ามีควมบกพร่องอยู่หลายประการ ทั้งเรื่องของกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เป็นอำนาจของผู้อำนวยการสถานพินิจที่เห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจจะกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้องคดี และผ่านการพิจารณาเห็นชอบของพนักงานอัยการแล้วอีกชั้นหนึ่ง เท่ากับว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ต้องรายงานให้ศาลทราบตามมาตรา 86 วรรคสอง นั้น เป็นแผนที่ได้รับการกลั่นกรองจากเจ้าหน้าที่ของรัฐถึง 2 ชั้นก่อนที่ศาลจะทำการได้ส่วน ดังนั้นตามมาตรา 86 วรรคสาม ที่กำหนดว่าหากแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลพิจารณาสั่งตามสมควร เป็นการกำหนดอำนาจในการมีความเห็นของศาลไว้โดยกว้างจนเกินไป ซึ่งอาจจะไปกระทบเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ที่มุ่งเน้นแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เด็กและเยาวชนมากกว่าการลงโทษ

ซึ่งแม้ว่าตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก จะไม่ได้กำหนดนิยามของคำว่า “หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก” (The Best Interest of the Child) ไว้เป็นการเฉพาะ แต่อย่างไรก็ดีมีนักนิติศาสตร์หลายคนได้อธิบายหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กว่า เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน เพราะหมายถึงสิทธิประโยชน์ต่างๆของเด็กและเยาวชนที่พึงมีได้ตั้งแต่เกิดมาและมีชีวิตรอดภายใต้กรอบอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กที่ให้การรับรอง เช่น เกี่ยวกับการรับรองสิทธิของเด็กหรือเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม หรือการพิจารณาและตัดสินใจที่เด็กกระทำความผิด ศาลต้องคำนึงถึงหนทางที่จะเป็นประโยชน์กับเด็กหรือเยาวชนมากที่สุด ดังเช่นตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 57 เรื่องการจัดให้เด็กหรือเยาวชนเข้ารับการอบรมที่ใด ต้องจัดให้เหมาะสมกับอายุ สภาพร่างกายสภาพจิตวุฒิภาวะ และประโยชน์ที่เด็กหรือเยาวชนจะได้รับในอนาคต

จากการศึกษามาตรา 86 วรรคสาม แห่ง พ.ร.บ.ศาลเยาวชนฯ ของไทย กับ แนวทางของกฎหมายต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่มีระบบยุติธรรมเยาวชนก้าวหน้า เช่น นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่นเยอรมนี และ

ออสเตรเลีย ซึ่งมีแนวคิดและวิธีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในรูปแบบลักษณะเดียวกัน โดยเป็นไปตามแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาใช้ ในรูปแบบของการประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferencing) เพื่อระงับข้อพิพาท เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างในการใช้ดุลยพินิจของศาลและบทบาทของศาลต่อแผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนนั้น จะเห็นได้ว่าของทั้ง 4 ประเทศนั้น ศาลจะไม่มีอำนาจที่จะจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเอง โดยแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจะถูกจัดทำโดยผู้เชี่ยวชาญด้านสหวิชาชีพของแต่ละประเทศ ซึ่งอาจจะประกอบด้วย ผู้แทนชุมชน นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่คุมประพฤติ แล้วจึงปล่อยให้เด็กหรือเยาวชนเริ่มปฏิบัติตามแผนได้ทันที โดยไม่ต้องนำขึ้นมาเสนอต่อศาล เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ โดยหลักเกณฑ์การพิจารณาส่วนใหญ่ก็จะตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และความสมัครใจของเด็กหรือเยาวชน ว่ายินยอมที่จะปฏิบัติตามแผนฯ หรือไม่ ผู้เสียหายพอใจกับการชดเชยเยียวยา ทั้งในเรื่องค่าเสียหายทางกาย หรือทางจิตใจ เพียงพอแล้วหรือไม่ และกระบวนการดำเนินคดีอาญาจะถูกหักเหออกจากกระบวนการทัณฑ์ ซึ่งเป็นอันจบกระบวนการ แต่ในส่วนของมาตรา 86 วรรคสามของประเทศไทยนั้น มีการเพิ่มเติมฟังก์ชันพิเศษ ขึ้นมาโดยการอ้างเหตุผลว่าเป็นการถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูโดยหลังจากพนักงานอัยการเห็นชอบกันแผนฯแล้ว ต้องส่งแผนดังกล่าวให้ศาลเพื่อทำการไต่สวนหากศาลไม่เห็นชอบจะต้องมีการชี้แจงเป็นลายลักษณ์อักษรถึงเหตุผลของการไม่เห็นชอบนั้น

ส่วนการตรวจสอบความชอบของแผนฯ ของประเทศไทยนั้น เป็นไปตามข้อกำหนดประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูชั้นก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557 และที่แก้ไขเพิ่มเติม หมวด 2 การพิจารณาและไต่สวนเพื่อมีคำสั่ง ข้อ 5 ซึ่งมีรายละเอียดในการตรวจสอบถึง 12 ข้อย่อยด้วยกัน ซึ่งการเปิดช่องให้ศาลมีคำสั่ง “ไม่เห็นชอบ” กับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ได้รับความเห็นชอบจากพนักงานอัยการโดยไม่มีเงื่อนไขที่ชัดเจน อาจนำไปสู่ความไม่แน่นอนและความแตกต่างกันในการพิจารณาคดีของแต่ละศาล ซึ่งกรณีที่ผู้ศึกษาเคยพบเจอนั้น มีทั้งกรณีที่เด็กหรือเยาวชนไม่มาทราบในวันไต่สวนแผนฯ ศาลจึงมีคำสั่งว่าแผนฯดังกล่าวไม่ชอบด้วยกฎหมาย และให้ดำเนินคดีกับเด็กและเยาวชนตามปกติ หรือกรณีที่ศาลสั่งตรวจปัสสาวะเด็กหรือเยาวชนในวันจัดทำแผนฯ หากปัสสาวะเป็นสีม่วง ก็จะถือว่าเด็กหรือเยาวชนไม่สำนึกในการกระทำ และมีคำสั่งว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งที่คดีที่จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูไม่ใช่คดีเสพยาเสพติดให้โทษ ซึ่งอาจจะทำให้เด็กหรือเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมไม่ได้รับโอกาสให้กลับตนเป็นคนดีและกลับไปอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขอีกครั้ง

ปัญหาประการที่สาม คือ อำนาจในการออกคำสั่งของพนักงานอัยการกรณีผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ระหว่างที่เด็กหรือเยาวชนอยู่ระหว่างปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 88 ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น หากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบและแจ้งให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีต่อไป

เมื่อมีการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบ หากพนักงานอัยการเห็นชอบให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้น คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการให้เป็นที่สุด และสิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียที่จะดำเนินคดีส่วนแพ่ง และให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานคำสั่งไม่ฟ้องให้ศาลทราบ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไป ดังต่อไปนี้

(2) ในคดีความผิดต่อส่วนตัว เมื่อได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้องหรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย

โดยพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาไว้โดยไม่ครบถ้วน ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความสงสัย และไม่เข้าใจว่าต้องดำเนินการอย่างไรต่อไป เป็นกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาในความผิดส่วนตัว และได้มีการดำเนินการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู และอยู่ระหว่างเด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าว ต่อมาผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ สิทธินำคดีอาญาฟ้องย่อมระงับไป ตามมาตรา 39 (2) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นคนละส่วนกับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่ง “การแก้ไขบำบัดฟื้นฟู” ตามที่นิยามไว้ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 หมายความว่า มาตรการที่กำหนดเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือสนับสนุนเด็กหรือเยาวชนให้สามารถอยู่กับครอบครัวและครอบครัวและชุมชนได้โดยปกติสุข เช่น การรับคำปรึกษา แนะนำ การเข้าร่วมกิจกรรมบำบัด การเข้าร่วมกิจกรรมทางเลือก การศึกษาหรือการฝึกอาชีพหรือวิชาชีพ เท่ากับว่าตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ ไม่ได้มองว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นการลงโทษเด็กหรือเยาวชน ดังนั้นแม้ว่าผู้เสียหายจะถอนคำร้องทุกข์แล้ว การปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของเด็กและเยาวชนย่อมไม่ระงับลงไปด้วย ตามมาตรา 88 กำหนดไว้เพียง กรณีหากผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบ และแจ้งให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีต่อไป กับกรณีปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบ เพื่อมีคำสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนต่อไปแต่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ว่าให้พนักงานอัยการมีคำสั่งหรือความเห็นอย่างไร กับกรณีที่ผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ ในระหว่างที่เด็กหรือเยาวชนได้ปฏิบัติตามแผนแก้ไข

บำบัดฟื้นฟูไปแล้วระยะหนึ่ง แต่แผนดังกล่าวยังไม่แล้วเสร็จตามเป้าหมาย ซึ่งไม่มีความชัดเจนว่าเด็กหรือเยาวชนที่ปฏิบัติตามแผนฯ อยู่นั้นจะต้องทำอย่างไรต่อไป

การถอนคำร้องทุกข์จะไม่มีผลต่อการดำเนินคดีอาญาในข้อหาที่ไม่ใช่ความผิดอันยอมความได้แต่หากเป็นคดี ความผิดอันยอมความได้ และผู้เสียหาย ถอนคำร้องทุกข์ ก่อนมีการฟ้องคดี พนักงานอัยการไม่มีอำนาจดำเนินคดีต่อไป แต่ในกรณีของเด็กและเยาวชนกฎหมายมุ่งเน้นที่จะแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู และให้เด็กหรือเยาวชนสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขมากกว่าการลงโทษ เมื่อศาลมีคำสั่งให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขฯ แล้ว ต่อมามีการถอนคำร้องทุกข์อาจไม่ทำให้แผนดังกล่าวสิ้นสุดลงโดยอัตโนมัติ เพราะกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนมุ่งเน้นที่ ผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก (Best Interest of the Child) เปรียบเทียบกับกฎหมายของนิวซีแลนด์ คือ Children, Young Persons, and Their Families Act 1989 (ปัจจุบันเรียกว่า Oranga Tamariki Act 1989 มาตรา 258-265 ที่ได้กำหนดกระบวนการ Family Group Conference (FGC) ไว้ว่าภายหลังที่เด็กหรือเยาวชนจะเข้าสู่การประชุมครอบครัวแล้วและต่อมาผู้เสียหายอาจถอนคำร้องหรือยอมความได้ แต่ก็ยังต้องมีการติดตามผลการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนโดยรัฐต่อไปเพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น แม้ไม่มีการดำเนินคดีแล้วก็ตาม ซึ่งหากนำกระบวนการดังกล่าวข้างต้นของกฎหมายนิวซีแลนด์มาเปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศไทย คงเปรียบได้กับพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 86 – 88 ที่กำหนดกระบวนการจัดทำแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในชั้นก่อนฟ้องไว้ แต่ยังไม่มียุทธวิธี FGC เต็มรูปแบบชัดเจนเท่ากับของนิวซีแลนด์

ปัญหาประการสุดท้าย คือ การชดเชยเยียวยาจากกรณีเด็กและเยาวชนถูกลิดรอนสิทธิจากการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู และต่อมาแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูไม่สำเร็จ โดยมีได้มีเหตุอันเนื่องมาจากเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

ด้วยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้อง

- (1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ
- (2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ
- (3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ในคดีที่มีจำเลยหลายคน จำเลยคนใดถึงแก่ความตายก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด และคณะกรรมการเห็นสมควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ถ้าเป็นเหตุอยู่ในลักษณะคดี จำเลยที่ถึงแก่ความตายนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ได้ด้วย

เนื่องจากมาตรการพิเศษตามมาตรา 86 เป็นมาตรการหันเหคดีในชั้นก่อนฟ้อง ซึ่งเด็กหรือเยาวชนจะเป็นบุคคลที่ยังไม่ถูกฟ้องคดีต่อศาล ดังนั้น เมื่อมีกรณีที่พนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและเด็กหรือเยาวชนได้เริ่มปฏิบัติตามแผนฯดังกล่าวแล้วตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 86 วรรคสอง และรายงานแผนให้ศาลทราบ ต่อมาศาลได้สวนแผนฯ และมีความเห็นว่า แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือกรณีและผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ระหว่างที่เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เด็กหรือเยาวชนที่ถูกลิดรอนสิทธิจากการที่ต้องปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เนื่องจากแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูมีสภาพบังคับโดยแตกต่างกับการที่พนักงานอัยการจะสั่งไม่ฟ้องคดี แม้กฎหมายจะเขียนไว้ว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนด้วยก็ตาม แต่หากเด็กหรือเยาวชนไม่ยินยอมปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ก็จะต้องถูกดำเนินคดีตามปกติต่อไป ซึ่งการที่เด็กหรือเยาวชนได้เริ่มปฏิบัติตามแผนฯ ไปแล้ว และท้ายที่สุดแผนฯ ดังกล่าวไม่สำเร็จอันมิได้เกิดจากเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เด็กหรือเยาวชนก็ควรจะได้รับทราบชดเชยเยียวยาจากการถูกลิดรอนสิทธิจากการปฏิบัติตามแผนดังกล่าว ซึ่งไม่อยู่ในเงื่อนไขของบุคคลที่จะได้รับเงินช่วยเหลือเยียวยา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เนื่องจากยังไม่มีกรฟ้องคดีต่อศาล เด็กหรือเยาวชนจึงยังไม่มีสถานะเป็นจำเลยในคดีอาญา และตามมาตรา 87 วรรคสอง กำหนดว่า แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่มีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชน เพราะฉะนั้น จึงไม่มีเด็กหรือเยาวชนถูกคุมขังระหว่างในระหว่างปฏิบัติตามแผนฯ จึงไม่เข้าเงื่อนไขการได้รับเงินช่วยเหลือเยียวยา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายฯ เนื่องจากยังไม่มีสถานะเป็นจำเลยเพราะยังไม่ถูกฟ้องคดีต่อศาล

จากการศึกษาโดยเปรียบเทียบกับกฎหมายที่กำหนดกระบวนการและวิธีพิจารณาสำหรับเด็กและเยาวชนของประเทศนิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น เยอรมนี และออสเตรเลีย ยังไม่พบว่ามีประเทศใด มีการบัญญัติกฎหมายหรือวิธีการเกี่ยวกับการเยียวยาเด็กหรือเยาวชนที่ต้องเข้าสู่กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและท้ายที่สุดแผนฯ ดังกล่าวไม่สำเร็จอันมิได้เกิดจากเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็นในคดีความผิดต่อส่วนที่ผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ระหว่างที่เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอยู่ก็ดี หรือจะเป็นกรณีที่กฎหมายมีการแก้ไข และยกเว้นความผิดในระหว่างที่เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอยู่ เช่น กรณีการถอดกัญชาออกจากบัญชียาเสพติดให้โทษประเภท 5 หรือความผิดเล็กน้อยที่เปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการปรับเป็นพินัย เป็นต้น ซึ่งทำให้ต้องนำไปเปรียบเทียบกับกฎหมายสากลต่างว่ามีส่วนใดสามารถนำมาปรับใช้กับประเทศไทยได้หรือไม่อย่างไร

ประกอบกับตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กมีการมองว่า เมื่อเด็กได้รับการยอมรับในฐานะผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายและมีสถานะเป็น "ประชาชนแห่งสิทธิ" จึงเป็นหน้าที่ของรัฐในการให้ความคุ้มครองแก่เด็กทั้งเรื่องของการใช้สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานรวมถึงการควบคุมและกำกับดูแลผู้ใช้อำนาจปกครองเด็กไม่ให้มีโอกาสดำละเมิด

เด็กไม่ว่าจะเจตนาหรือไม่ก็ตาม เด็กและเยาวชนจะต้องได้รับการคุ้มครองและรับรองเพื่อป้องกันและแก้ไข ปัญหาจากการกระทำความผิดในด้านต่าง ๆ จึงได้มีการกำหนดข้อพึงปฏิบัติและกติกาเพื่อรับรอง คุ้มครอง ป้องกันและแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้กลับมาเป็นคนดีและกลับมาใช้ชีวิตในสังคม ได้อย่างปกติสุข โดยกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน มีความมุ่งหมายในการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็ก และเยาวชน ให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกลับมาเป็นคนดีและกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข โดย ไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก โดยมีได้มุ่งเน้นให้มีการพิพากษาลงโทษ ฉะนั้นเมื่อเด็กและเยาวชนได้ปฏิบัติ ตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูไปแล้ว ก็ควรจะมีสิ่งชดเชยให้สมกับที่เด็กและเยาวชนเสียไป หรืออาจจะเรียกว่าเป็น ค่าเสียโอกาสก็ได้

จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายที่นำมาใช้กับเด็กและเยาวชนในชั้นก่อนฟ้องคดีอาญา ตาม พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ผู้เขียน มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ปัญหาประการแรก ผู้ศึกษาขอเสนอแก้ไขเพิ่มเติมความในข้อ 6 ของกำหนดประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูชั้นก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2561

เดิม ข้อ 6 บัญญัติว่า “ในการพิจารณาตามข้อ 5 ให้ศาลเรียกเด็กหรือเยาวชน และผู้เสียหายที่เกี่ยวข้องทุกคนหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหายมาสอบถาม”

ที่เสนอแก้ไขใหม่ ข้อ 6 บัญญัติว่า “ในการพิจารณาตามข้อ 5 ให้ศาลพิจารณาจากเอกสารการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของเจ้าพนักงาน โดยมีให้เรียกเด็กหรือเยาวชน และผู้เสียหายที่เกี่ยวข้องทุกคนหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหายมาสอบถาม”

ประการที่สอง ผู้ศึกษาขอเสนอแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา 86 วรรคสาม ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

เดิม มาตรา 86 วรรคสาม “ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงแก่ศาลว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลพิจารณาตามที่เห็นสมควร”

ที่เสนอแก้ไขใหม่ มาตรา 86 วรรคสาม “ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงแก่ศาลว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย หากกระบวนการนั้นอยู่ในวิสัยที่อาจแก้ไขได้เพื่อประโยชน์แก่เด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหาย ให้ศาลมีคำสั่งให้แก้ไขแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ชอบด้วยกฎหมาย”

ปัญหาประการที่สาม ผู้ศึกษาขอเสนอแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา 88 ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

เดิม “มาตรา 88 ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น หากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบและแจ้งให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีต่อไป

เมื่อมีการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบ หากพนักงานอัยการเห็นชอบให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้น คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการให้เป็นที่สุด และสิทธิภาคีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียที่จะดำเนินคดีส่วนแพ่ง และให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานคำสั่งไม่ฟ้องให้ศาลทราบ”

ที่เสนอแก้ไขใหม่ “มาตรา 88 ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น หากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบและแจ้งให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีต่อไป

เมื่อมีการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบ หากพนักงานอัยการเห็นชอบให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้น คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการให้เป็นที่สุด และสิทธิภาคีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียที่จะดำเนินคดีส่วนแพ่ง และให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานคำสั่งไม่ฟ้องให้ศาลทราบ

กรณีผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ในระหว่างที่เด็กหรือเยาวชนยังอยู่ระหว่างการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานผลการปฏิบัติตามแผนให้พนักงานอัยการทราบ เพื่อพิจารณามีคำสั่งเกี่ยวกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของเด็กหรือเยาวชนต่อไป”

ปัญหาประการสุดท้าย ผู้ศึกษาขอเสนอเพิ่มเติมความในมาตรา 20 ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

เดิม “มาตรา 20 จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้อง

(1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ

(2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ

(3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด”

ที่เสนอแก้ไขใหม่ “มาตรา 20 จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้อง

(1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ

(2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ

(3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

(4) เด็กหรือเยาวชนที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามกฎหมายว่าด้วยศาลเยาวชนและครอบครัวและแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูไม่สำเร็จ โดยมีได้มีเหตุอันเนื่องมาจากเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู”

เอกสารอ้างอิง

- จิราวัฒน์ แซ่มชัยพร. "การคุ้มครองสิทธิเด็กโดยหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กตามมาตรา 3(1) แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2511.
- ปณชรัตน์ ไตรจุฑากาญจน์. มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญากับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม. คุญฉินพนธ์. วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2565.
- อঞ্জรียา ชูตินันท์. การใช้มาตรการทางเลือกในการดำเนินคดีเด็กและเยาวชน: ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่างประเทศออสเตรเลียและประเทศนิวซีแลนด์. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553.

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม)

ข้อกำหนดประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผนแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู ชั้นก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561.